

שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

ספרות עברית וכללית

הוראות

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון: סיפור קצר ושירה

פרק שני: דרמה

פרק שלישי: רומאן ונובלה

יש לענות על שלוש שאלות מן הפרק הראשון (חובה) – 66 נקודות

ועל שאלה אחת או מן הפרק השני או מן הפרק השלישי – 34 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: רשימת יצירות.

ד. הוראות מיוחדות: (1) יש לרשום בראש כל תשובה את מספר הפרק ואת מספר השאלה שבחרתם לענות עליה.

(2) שימו לב לכתב, לכתיב, לפיסוק ולכללי הדקדוק.

(3) אין להדגים באמצעות אותה היצירה בתשובות שונות.

(4) לנבחנים אינטרניים: חובה לצרף למחברת הבחינה את רשימת היצירות שנלמדו.

לנבחנים אקסטרניים ונבחני משנה: תימסר רשימת יצירות.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – סיפור קצר ושירה (חובה)

(66 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 1–29 על פי ההוראות (לכל שאלה – 22 נקודות).

סיפור קצר

שימו לב: בשאלות 1–3 אפשר לענות גם על פי הסיפור "צלליות" מאת אמיר גוטפרוינד.

אין להדגים באמצעות אותה היצירה בתשובות שונות.

1. דיאלוגים, מחשבות והרהורים פנימיים, דמות המספר, אנלוגיות (הקבלות) ותיאורי מקום וסביבה, הם דרכים שבאמצעותן מעוצבים רעיונות מרכזיים בסיפורים קצרים.
בחרו בשתיים מן הדרכים האלה, והסבירו כיצד הן מסייעות לעצב רעיון מרכזי אחד או שני רעיונות מרכזיים בסיפור קצר שלמדתם. הדגימו את דבריכם.
2. בסיפורים קצרים מתוארת לעיתים דמות מרכזית שנקלעת למציאות חדשה עבודה.
תארו מציאות זו, כתבו מה במציאות זו חדש לדמות, והסבירו כיצד היא מתמודדת עימה. הדגימו את דבריכם.
3. בחרו מסיפור קצר שלמדתם בשני מוטיבים.
תארו כיצד המוטיבים באים לידי ביטוי בסיפור, והסבירו את תרומתם לבניית משמעותו.
4. צלליות / אמיר גוטפרוינד
הדוד נתן אומר בנוגע לאומנות הצלליות שלו: "אם לא הקיר הזה, איפה הייתי...".
מה הם התפקידים של אומנות הצלליות בחייו של הדוד נתן, ומהי התרומה של אומנות זו לבניית משמעות הסיפור?
הסבירו והדגימו את דבריכם.

שירה

שימו לב: ב"שירה" יש שתי קבוצות של שאלות ושיר שלא נלמד:
קבוצה ראשונה – תוכנית הלימודים הישנה בשירה (שאלות 5–12)
קבוצה שנייה – תוכנית הלימודים החדשה בשירה (שאלות 13–28)
שיר שלא נלמד (שאלה 29).

קבוצה ראשונה – תוכנית הלימודים הישנה בשירה

שירת ימי הביניים

5. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

לְבִי בְּמִזְרַח / יהודה הלוי

לְבִי בְּמִזְרַח וְאֲנֹכִי בְּסוֹף מַעְרָב - / אֵיךְ אֶטְעֶמָה אֶת אֲשֶׁר אֶכֶל וְאֵיךְ יַעֲרֹב?
אֵיכָה אֲשַׁלֵּם גְּדָרֵי וְאֶסְרִי, בְּעוֹד / צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֲדוֹם וְאֲנִי בְּכַבֵּל עָרֶב?
יִקַּל בְּעֵינַי עֶזְבֵי כָּל טוֹב סִפְרָד, כְּמוֹ / יִקַּר בְּעֵינַי רְאוּת עִפְרוֹת דְּבִיר נִחְרָב!

הביטוי "כרחוק מזרח ממערב" לקוח מספר תהלים (ק"ג, י"ב), ופירושו דברים הרחוקים זה מזה ומנוגדים זה לזה. הסבירו והדגימו כיצד משמעויות אלה של הביטוי באות לידי ביטוי בשיר.

6. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

יפה נוף / יהודה הלוי

יפה נוף, משוש תבל, קריה למלך רב, / לך נכספה נפשי מפאתי מערב!
המון רחמי נכמר כי אזכרה קדם, / כבודך אשר גלה ונוף אשר חרב.
ומי יתנני על כנפי נשרים, עד / ארוה בדמעתי עפרך ויתערב!
דרשתיך, ואם מלכך אין בך ואם במקום / צרי גלעדך – נחש שרף וגם עקרב.
הלא את אבניך אחונן ואשקם / וטעם רגביך לפי מדבש יערב!

כיצד משתלבות בשיר זה תמונות שונות של ירושלים? הסבירו והדגימו את דבריכם.

7. קראו את השיר, וענו על שני הסעיפים א–ב שאחריו.

הבא מבול / יהודה הלוי

הבא מבול ושם תבל חרבה? / ואין לראות פני ארץ חרבה,
ואין אדם ואין חיה ואין עוף – / הסף הכל ושכבו מעצבה?
ובראות הר ושוחה לי מנוחה, / וארץ הערבה לי ערבה.
ואשגיח לכל עבר – ואין כל, / אבל מים ושמים ותבה,
ולויתן בהרתיחו מצולה, / ואחשב כי תהום יחשב לשיבה. 5
ולב הים יכחש באניה, / כאלו היא ביד הים גנבה!
ויס יזעף – ונפשי תעלז, כי / אלי מקדש אלהיה קרבה.

א. כיצד בא לידי ביטוי בשיר זה המתח בין פחד והרגשת סכנה ובין אמונה ודבקות במטרה? הסבירו והדגימו את דבריכם.

(14 נקודות)

ב. הסבירו את התפקיד של הרמיזות המקראיות: "מבול" (בית 1) ו"תבה" (בית 4) בשיר זה. (8 נקודות)

שירת חיים נחמן ביאליק

8. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

לבדי / חיים נחמן ביאליק

<p>בית 4 וּכְשֶׁכָּלָה לְבָבִי לַחֲלוֹן, לְאוֹר,
וּכְשֶׁצָּר־לִי הַמְּקוֹם מִתַּחַת לַכִּנּוֹפָה –
כְּבִשָּׁה רֵאשָׁה בְּכַתְּפִי, וְדַמְעָתָה עַל־יָדַי
גְּמַרְתִּי נְטִפָּה.</p>	<p>בית 1 כָּלֶם נָשָׂא הָרוּחַ, כָּלֶם סָחַף הָאוֹר,
שִׁירָה חֲדָשָׁה אֶת־בְּקָר חַיִּיהֶם הִרְגִּינָה;
וְאֲנִי, גּוֹזֵל רֶף, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב
תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה.</p>
<p>בית 5 חָרַשׁ בְּכַתָּה עָלַי וַתִּתְרַפֵּק עָלַי,
וְכִמוֹ שָׂכָה בְּכִנּוֹפָה הַשְּׂבוּרָה בְּעַדִּי:
"כָּלֶם נָשָׂא הָרוּחַ, כָּלֶם פָּרַחוּ לָהֶם,
וְאוֹתָר לְבַדִּי, לְבַדִּי..."</p>	<p>בית 2 בָּדָד, בָּדָד נִשְׁאַרְתִּי, וְהַשְּׂכִינָה אֶפֶי־הִיא
כְּנֶף יְמִינָה הַשְּׂבוּרָה עַל־רֵאשֵׁי הִרְעִידָה.
יָדַע לְבִי אֶת־לִבָּהּ: חֲרָד חֲרָדָה עָלַי,
עַל־בְּנָהּ, עַל־יְחִידָהּ.</p>
<p>בית 6 וְכַעֲיֵן סִיוִם שְׁלִיִּקִינָה עֵתִיקָה מְאֹד,
וְכַעֲיֵן תְּפִלָּה, בְּקִשָּׁה וְחֲרָדָה כְּאַחַת,
שְׁמַעָה אֲזַנִּי בְּבִכָּה הַחֲרִישִׁית הַהִיא
וּבְדַמְעָה הַהִיא הַרוֹתַחַת –</p>	<p>בית 3 כָּבֵר נִתְגַּרְשָׁה מְכַל־הַאֲזִיּוֹת, רַק־עוֹד
פְּנֵת סֵתֵר שׁוֹמְמָה וְקִטְנָה נִשְׁאַרָה –
בֵּית־הַמְּדַרְשׁ – וַתִּתְכַּסּ בַּצֵּל, וְאֵהִי
עֵמָּה יַחַד בְּצָרָה.</p>

הסבירו את התרומה של מטפורת הציפור והגוזל להתפתחות מערכת היחסים בין השכינה לדובר בשיר זה.
הדגימו את דבריכם.

שירת רחל

9. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

רק על עצמי / רחל

רק על עצמי לספר ידעתי.
צר עולמי כעולם נמלה,
גם משאי עמסתי כמוה,
רב וכבד מכתפי הדלה.

גם את דרכי - כדרכה אל צמרת -
דרך מכאוב ודרך עמל,
יד ענקים זדונה ובוטחת,
יד מתבדחת שמה לאל.

כל ארחותי הלזי והדמיע
פחד טמיר מיד ענקים.
למה קראתם לי, חופי הפלא?
למה כזבתם, אורות רחוקים?

הסבירו והדגימו כיצד הניגודים בין קטן לגדול ובין קרוב לרחוק מתארים את הרגשות של הדוברת בשיר ואת היחס שלה כלפי עצמה.

10. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

פגישה, חצי פגישה / רחל

פגישה, חצי פגישה, מבט אחד מהיר,
קטעי ניבים סתומים - זה די...
ושוב הציף הכל, ושוב הכל הסעיר
משבר האשר והדוי.

אף סכר שכחה - בניתי לי מגן -
הנה היא כלא היה.
ועל ברפי אכרע על שפת אגם סואן
לשתות ממנו לרונה!

מהי החוויה המתוארת בשיר זה? הסבירו והדגימו את התרומה של ציורי הלשון בשיר לביטוי חוויה זו.

11. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

מיכל / רחל

ותאָהב מיכל בת שאול את דוד... ותבז לו בלבה
(שמואל א, י"ח, כ'; שמואל ב, ו', ט"ז)

מיכל, אחות רחוקה! לא נתק חוט הדורות,
לא שלטו בכרמך הנוגה חרלי הזמן,
על כתנת משניך לא דהו פסי ארגמן
וצלצול אצעדות זהבך עוד האזן תקלט.

לא אחת ראיתיך נצבת ליד האשנב,
בעיניך היפה מהולים גאווה ורך;
מיכל, אחות רחוקה, אני עיובה כמודך,
כמודך נדונותי לבוז לאשר אהב.

קרבה ומרחק מאפיינים את הקשר של המשוררת למיכל.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

12. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

באחד גלגולי / רחל

ההייתי חיה בין חיות השדה
בימים רחוקים, באחד גלגולי?
ומאז לי קרבת האחות לחי
ואימת האדם הרודה?

אפרת הנוצה וחסרת המגן
גלגלה הפרפרה בי נשמת צפור?
מנגינה עגמומית, אהבת הדרור -
הן ממנה, ממנה שתיקה.

ואולי בגלגול הרחוק קדום
הייתי גבעל-עשבים ירקרק?
ולכן באמי-אדמה אדבק,
ומנוחי בחיקה השחום.

המשוררת משתמשת ברעיון הגלגול כדי לבטא את עולמה.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

קבוצה שנייה – תוכנית הלימודים החדשה בשירה

קובץ ב

13. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

הכניסיני תחת כנפך / חיים נחמן ביאליק

הכניסיני תחת כנפך,
והיי לי אם ואחות,
ויהי חיקך מקלט ראשי,
קר־תפלוטי הנדחות.

ובעת רחמים, בין השמשות,
שחי ואגל לך סוד יסורי:
אומרים, יש בעולם נעורים –
היכן נעורי?

ועוד רז אחד לך אתנודה:
נפשי נשורפה בלהבה;
אומרים, אהבה יש בעולם –
מהזאת אהבה?

הכוכבים רמו אותי,
היה חלום – אף גם הוא עבר;
עתה אין לי כלום בעולם –
אין לי דבר.

הכניסיני תחת כנפך,
והיי לי אם ואחות,
ויהי חיקך מקלט ראשי,
קר־תפלוטי הנדחות.

מהו מצבו הנפשי של הדובר בשיר?

הסבירו והדגו את התרומה של השאלות הרטוריות בשיר, המבנה המעגלי בו ואחת מן המטפורות בשיר להבנת מצב זה.

14. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

היא יושבה לחלון / חיים נחמן ביאליק

בְּעֶרְבַּ כִּי־אֶצֵּא אֶל מִשְׁעוֹל הַקְּמָה - וְרַחֲלָה אֵין עִמִּי - אֵין עִמִּי הַנְּשֻׁמָּה.	היא יושבה לחלון ושורקה שְׁעָרָה, בְּעֵינַיְכֶם היא פְּרוּצָה ובְּעֵינַי היא בָּרָה.
מִר לִי מֵר, לְבִי הַיּוֹם עָלַי רָע, אִם רַחֲלָה אֵינְנָה - אֲנִי אָנָּה בָּא?	מִר לִי מֵר, לְבִי הַיּוֹם עָלַי רָע, אִם רַחֲלָה אֵינְנָה - אֲנִי אָנָּה בָּא?
שְׂבָלִים, גְּבֻעוֹלִים, לְרַחֲלָה שְׂאוּ שְׁלוֹמִי וְעֵנוּ בִּי: אִם תֶּאֱחָר - וּמִתִּי בְּמִקוֹמִי.	פֶּה יֵשׁ לְבָרִיּוֹת וְהוֹלְכוֹת הֵן רְכִיל, אֶךְ רַחֲלָה לִי היא וְאֲנֹכִי לְרַחֵל.
מִר לִי מֵר, לְבִי הַיּוֹם עָלַי רָע, אִם רַחֲלָה אֵינְנָה - אֲנִי אָנָּה בָּא?	מִר לִי מֵר, לְבִי הַיּוֹם עָלַי רָע, אִם רַחֲלָה אֵינְנָה - אֲנִי אָנָּה בָּא?

המשמעות של שיר זה נבנית באמצעות נקודות מבט שונות על דמותה של רחלה.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

15. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

זְמֵר נוֹגָה / רחל

1 בית 1
הַתְשַׁמֵּע קוֹלִי, רְחוּקִי שְׁלִי,
הַתְשַׁמֵּע קוֹלִי, בְּאֶשֶׁר הִנָּה -
קוֹל קוֹרָא בְּעֵז, קוֹל בּוֹכָה בְּדַמִּי
וַיַּעַל לְזִמּוֹן מְצוּנָה בְּרַכָּה?

2 בית 2
תִּבֵּל זוֹ רַבָּה וְזָרְכִים בָּהּ רַב.
נִפְגָּשׁוֹת לְדַק, נִפְרָדוֹת לְעַד.
מִבְּקֵשׁ אָדָם, אֶף כּוֹשְׁלוֹת רַגְלָיו,
לֹא יוֹכֵל לְמַצֵּא אֶת אֲשֶׁר אָבַד.

3 בית 3
אֶחָרוֹן יָמֵי כְּבֵר קָרוֹב אוֹלִי,
כְּבֵר קָרוֹב הַיּוֹם שֶׁל דְּמָעוֹת פְּרִידָה,
אֶחָפָה לָךְ עַד יִכְבוּ חַיִּי,
כְּחֻכּוֹת רַחֵל לְדוֹדָה.

בבית השני המשוררת אומרת: "נִפְגָּשׁוֹת לְדַק, נִפְרָדוֹת לְעַד".
פרשו דברים אלה, והסבירו כיצד הם מבטאים את הרגשות שהמשוררת מביעה בשיר כולו.

16. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

יָמִים לְבָנִים / לאה גולדברג

יָמִים לְבָנִים, אֲרָכִים כְּמוֹ בְּיָצִי קְרִיגֵי-הַחֲמָה.
שְׁלוֹת־בְּדִידוֹת גְּדוֹלָה עַל מְרַחֵב הַנֶּהָר.
חֲלוֹנוֹת פְּתוּחִים לְרוּחָה אֶל תְּכֵלֶת־דְּמָמָה.
גְּשָׁרִים יְשָׁרִים וּגְבוּהִים בֵּין אֶתְמוֹל וּמָחָר.

לְבָבִי הַתְּרַגֵּל אֶל עֲצָמוֹ וּמוֹנָה בְּמַתִּינּוֹת דְּפִיקוֹתָיו.
וּלְמַתְקַן הַקֶּצֶב הָרֶף נִרְגַע, מִתְפַּיֵס, מוֹתֵר,
כְּתִינּוֹק מְזֵמֵר שִׁיר־עֶרְשׂוֹ טָרָם סְגוֹר אֶת עֵינָיו,
עַתָּה הָאֵם הַלְּאָה נִרְדְּמָה וּפְסָקָה מְזֵמֵר.

כֹּל־כֶּף קָל לְשֵׂאת שְׁתִּיקוֹתְכֶם, יָמִים לְבָנִים וְרִיקִים!
הוּ עֵינֵי לְמָדוֹ לְחַיֵּף וְחֲדָלוֹ מִשְׁכָּבָר
לְזָרֵז עַל לוח־שְׁעוֹן אֶת מְרוֹץ הַדָּקִים.
יְשָׁרִים וּגְבוּהִים הַגְּשָׁרִים בֵּין אֶתְמוֹל וּמָחָר.

כיצד חוויית הבדידות באה לידי ביטוי בשיר? הסבירו והדגימו את דבריכם.

17. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

הילדים / יהודה עמיחי

הילדים רצים יום ביום במגרש המשחקים.
בתנועות רגליהם הקטנות הם מסוככים
את כדור האדמה כמו בקרקס,
הם רוצים להיות לוליגנים וקוסמים.

הילדים מודים לנו ערב ערב שהבאנו אותם
לעולם. בנימוס יפה הם זוקפים את עצמם
במטותיהם ובזרועות עתיד קטנות
הם נתלים על ערף קשה, געגועי
הוריהם הם צעצועיהם.
אחר כך הם שוככים על הגב
כצרי תקרות בבת יתפלה
ומצירים להם שמם יפים.

אני פותח את החלון:
כל החלל החיצון עובר דרך החדר
ואני סולח אז להורי שעשו אותי.
אני יושב ליד הילדים עד שהם נרדמים
ואני אומר שבע פעמים
כמו בתפלת הנעילה ביום כפור:
"אני לא אלהים",
שבע פעמים,
אני לא אלהים.

על פי שיר זה, מה הם הרגשות המאפיינים את מערכת היחסים בין הורים לילדים? הסבירו והדגימו את דבריכם.

18. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחרינו.

השחינים / אגי משעול

זקנות מן הדיור המוגן
באות בדיוק בעשור לשחות.
לאט הן משקיעות את גופן בתוך המים
ואז הן צפות שם על פני מסלולי השחיה
ורק עיניהן נוצצות מתחת לכובעי הגומי הנרדדים.

מפעם לפעם הן מתהפכות על גבן
ומפרפרות כטובעות במובן הרחב יותר
ואבריהן שהתמזגו כבר זה בזה
עד שאין הם ראויים עוד לשמם
מבצבצים פה ושם מן האדוות
כאלו ותר שם מישהו על זוטות כגון אלו.

אך אנו השחינים האמתיים הקורעים את המים,
שגופינו השחמים מבריקים בשמש
ושרירינו חוגגים את התנועה,
אנו המגיחים ממעמקים
ובראות מלאות צוללים שוב לתוכם,
מתקשים להתגבר על הנאתנו הכמוסה
לחלף כחץ על פניהן
וכלאחר ז' של חן להתיז עליהן
את משובת נעורינו.

ואין בנו חמלה למתחזים.

להפך:

ברמזים גסים אנו מסלקים אותן למקומן הראוי
שהוא בשום אופן לא כאן בינינו
השוחים
בלי כל ענין לחזות דוקא עכשו
בתכלית אליה אנו חותרים.

בשתי השורות המסיימות את השיר יש שינוי ביחס של הדוברת כלפי הזקנות מן הדיור המוגן.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

19. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

מתנה / חמוטל בר יוסף

הייתי בת תשע כשהחלטתי לעשות מתנה לאמי ליום הולדתה,
לעשות לבדי ולכן בסתר, משהו שאני יכולה,
משהו שעשיתי לבד, שיעשה לה הפתעה,
שהיה נחמד בעיניה, שיעשה לה קצת שמחה.

בסתר תפרתי ממחטה, מפית אכל, מטלית, משהו שדומה לארנק.
בסתר גזרתי את שמיכת הבבה לפסות בד צבעוני
ותפרתי אותן בתפר מכלב ותפר מסרק שלמדנו.

אמי קבלה מאבי סכה מכסף של "בצלאל",
עשויה חוטי פיליגרו, בצורת שני הרים תאומים.
היא הניחה אותם בין שדיה, על השמלה הכחלה.

על המתנה שלי היא אמרה: יותר טוב היה לעשות דבר אחר גדול.
יותר מחמשים שנה נשארת המומה. לא היה לי מה לענות.
"יותר טוב היה לעשות דבר אחר גדול", הבנתי יותר ויותר.

היא מתה לפני שנים לא רבות בלי שדברתי איתה על זה.
אבל היום נודע לי פתאם שבקרוב אפגוש אותה ואמר:
אמא, זה מה שעשיתי. זה מה שיכליתי.

ממחטה, מפית, מטלית ומשהו שדומה לארנק.

כיצד הגיבה האם על המתנה שקיבלה מן האב, וכיצד הגיבה על המתנות של הבת?
הסבירו כיצד השפיעו תגובות אלה על הבת.

20. לפניכם שיר 18 ממחזור השירים "שירים לפסנתר יחיד" מאת אורי ברנשטיין (המתחיל במילים: "אינני יכול להביא לך, בני"). קראו אותו, וענו על השאלה שאחריו.

שיר 18 מתוך: שירים לפסנתר יחיד / אורי ברנשטיין

אינני יכול להביא לך, בני, תועלת
 למרות שאַתָּה הוֹלֵךְ אַחֲרַי בְּאוֹתָם מְסֻדָּרוֹנוֹת
 ופּוֹתַח, כְּמוֹ שְׁפֹתַחְתִּי, אֶת אוֹתָהּ הַדֹּלֶת
 הַמוֹבִילָה אֶל אוֹתָם חֲדָרִים חֲסְרֵי חֲלוֹנוֹת.
 אינני יכול לעזור לך, וְאַתָּה, בְּנִי,
 כְּבָר יוֹדֵעַ הֵיטֵב אֵיךְ זֶה לְקַנֵּא
 בְּמוֹדַע, בְּלִילוֹת בְּלֵי הַטְּבָה.
 כְּמָה אֲזַלֶּת יָד יֵשׁ בְּאַהֲבָה!

וְנִדְמָה לִי שֶׁפַּעַם שְׁמַחְנוּ עַל כָּךְ
 שֶׁהַכֹּל מְסֻבֵּיבְנוּ פְּנוּי וּמְבֻרָךְ
 וְאַתָּה רִצְפָת רִיצוֹת קִצְרוֹת לְהִבִּיא
 אֵלַי אֵיזָה עֵבֶר שְׁמֻצָאֵת בְּחֻטָּף,
 שֶׁהִיא שְׁלִי וְהַשְּׁלֵךְ מֵאַחֲרַי גְּבִי,
 כִּדֵּי שֶׁנָּשׁוּב וְנִלְמַד אוֹתוֹ בְּמִשְׁתָּף.

אינני יכול לעזור לך שֶׁכֵּן הַחַיִּים סוֹבְבִים
 וְעֵלֶיךָ לְחוּשׁ בְּעֵצְמָךְ אֶת הַחֶסֶר,
 אֶךְ רְאֵה אֵיךְ בַּיּוֹם הַמִּתְקַצֵּר
 שְׁנֵי צְלָלִינוּ נוֹפְלִים זֶה עַל זֶה, שְׁוִים.

כיצד מעוצב בשיר זה חוסר האונים של האב ביחסים עם בנו? הסבירו והדגימו את דבריכם.

קובץ 1

21. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

בְּכָל־לִבִּי אֶמֶת / יהודה הלוי

בְּכָל לִבִּי, אֶמֶת, וּבְכָל מְאֹדִי / אֶהְבֶּתִּיךָ, וּבְגִלּוּיִי וְסוּדִי.
שָׁמַךְ נִגְדִי – וְאִיךָ אֵלֶיךָ לְבַדִּי? / וְהוּא דוֹדִי – וְאִיךָ אֲשֵׁב יַחֲדָי?
וְהוּא גֵרִי – וְאִיךָ יִדְעֶךָ מְאוּרִי? / וְאִיךָ אֶצְעֵן? – וְהוּא מְשַׁעֵן בְּיָדִי!
הַקְלוּנִי מֵתִים, לֹא יִדְעוּ כִּי / קְלוּנִי עַל כְּבוֹד שְׁמֶךָ כְּבוֹדִי.
מְקוֹר חַיִּי – אֶבְרַכְךָ בְּחַיִּי, / וְזִמְרְתִי – אֶזְמַרְךָ בְּעוֹדִי!

בחרו בשלוש מן השאלות הרטוריות בשיר, פרשו אותן, והסבירו את תרומתן לעיצוב היחס של הדובר לאלוהים.

22. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

שְׁחִי לְאֵל / שלמה אבן גבירול

שְׁחִי לְאֵל, יַחֲדָה הַחֲכָמָה, / וְרוּצִי לְעַבְדֹת אוֹתוֹ בְּאִימָה.
לְעוֹלָמָךְ פָּנִי לִילֶיךָ וַיּוֹמַר, / וְלָמָּה תִרְדָּפִי הֶבֶל וְלָמָּה?
מְשׁוּלָה אַתְּ בְּחֵיטָתְךָ לְאֵל חַי, / אֲשֶׁר נֶעְלַם כְּמוֹ אֶת נֶעְלָמָה.
הֲלֹא אִם יוֹצֵרְךָ טְהוֹר וְנָקִי – / דְּעִי כִּי כֵן טְהוֹרָה אַתְּ וְתַמָּה.
חֲסִין יִשְׂאֵא שְׁחָקִים עַל זְרוּעוֹ – / כְּמוֹ תְשׂאֵי גוֹיָה נֶאֱלָמָה.
זְמִירוֹת קְדָמִי, נִפְשִׁי, לְצוּרְךָ / אֲשֶׁר לֹא שֵׁם דְּמוּתְךָ בְּאֶדְמָה.
קְרָבִי, בְּרַכּוֹ תְּמִיד לְצוּרְכֶם / אֲשֶׁר לְשִׁמוֹ תִּהְלַל כָּל נִשְׁמָה!

מהי עמדת הדובר בשיר כלפי האל? הסבירו את התרומה של שתי דרכי עיצוב להבנת עמדה זו.

23. לפניכם שיר מאת אברהם חלפי (המתחיל במילים: "עטור מצחך זהב שחור"). קראו אותו, וענו על השאלה שאחריו.

עטור מצחך זהב שחור.
 (אינני זוכר אם כתבו כך בשיר).
 מצחך מתחרז עם עינים ואור.
 (אינני זוכר אם חרזו כך בשיר).
 אף למי שתהיי –
 חיו מלאי שיר.

חלוקה הורד צמרירי ורף.
 את בו מתעטפת תמיד לעת ליל.
 לא הייתי רוצה להיות לך אח,
 לא נזיר מתפלל לדמותו של מלאך
 ורואה חלומות עגומים של קדשה –
 ולמולו את, אשה.

את אוהבת להיות עצובה ושוקת,
 להקשיב לספור על קרוב, על רחוק.
 ואני שלא פעם אביט בך בשקט,
 אין קול ודברים,
 שוכח הכל על אודות אחרים.

שוכנת נפשי בין כתלי ביתך.
 ושבויה בין כתליך ממני נפרדת
 עת אני בגופי נפרד ממך.

פרוש חלומי כמרבד לרגליך.
 צעדי, אהובה, על פרחיו פסיעותיך.
 לבשי חלוקה הורד לעת ליל.
 עוד מעט ואבא אליך.

ומצחך
 העטור זהב שחור
 יקרב אל שפתי כחרוז אל שיר.
 אז אלחש באזניך עד בקר,
 עד אור,
 כשפור:
 עטור מצחך זהב שחור.

הסבירו והדגימו כיצד המתח בין קרבה ובין ריחוק בא לידי ביטוי בשיר. בתשובתכם הסבירו גם שניים מן האמצעים האומנותיים התורמים לעיצוב מתח זה.

24. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

מֵאֵהָב חֲדָשׁ / דן פגיס

אֶת אוֹסֶפֶת אוֹתִי, זָהוּב כְּמַעַט עֶזוּב,
וּמְשַׁפֵּשֶׁפֶת אוֹתִי בֵּין אֲגוּדָל וְאַצְבָּע:
אֲנִי מִשְׁתַּדֵּל לְהִיּוֹת חֲדָשׁ, אֶפְלוּ קִצַּת לְהִבְרִיךְ.

אֶת בּוֹחֶנֶת אֶת עֶרְכִּי הַנָּקוּב,
מִתְבּוֹנְנֶת בַּפְּרָצוּף שְׁנֻטְבֵּעַ בִּי:
אֲנִי מִתְגַּדֵּל, כְּמַעַט קִיסָר שֶׁל מָמֵשׁ.

לֹא דִי. אֶת מְרַכֵּינָה אֵלַי אֲזוֹן דּוֹאָגָת,
מְקִישָׁהּ, מְקַשֵּׁיבָה לִי: אֲנִי מְשַׁמֵּיעַ לָךְ
אֶת צְלִצּוּלֵי הַזָּךְ בִּיּוֹתֵר, כְּמַעַט לְלֹא סִיג.

לְבִסּוֹף, כְּחִלְפָנִית לְמוֹדֵת נְסִיוֹן,
אֶת נוֹשְׁכַת אוֹתִי: אוֹלֵי יִתְעַקֵּם
הַזָּהוּב הַמְזֻזָּף הַזֶּה.

אֲנִי קָשָׁה, עוֹמֵד בְּנְסִיוֹן: אֲמַנֵּם לֹא זָהָב,
אֲבָל נִתְּךָ הַגּוֹן. עֲכָשׁוּ תוֹכְלֵי
בְּלָב בּוֹטֵחַ לְבַזְּזוֹ אוֹתִי.

מערכת היחסים המתוארת בשיר מעוצבת באמצעות השימוש בחושים. הסבירו והדגימו קביעה זו על פי השיר כולו.

25. לפניכם שיר מאת יותם ראובני (המתחיל במילים: "ליפי אין מין"). קראו אותו, וענו על השאלה שאחריו.

ליפי אין מין ולא מועד ולא מרחב ולא גבולות
 והוא קים תמיד לעצמו
 לא נותן את זה לאף אחד, בקשי לעצמו
 בקשי עושה הנחות ליפי כמותו
 אבל גם זה עד קו היפי שרק
 היפי, מנתק מאדם שהוא נתלה בו,
 מגיע אליו אולי בצאתו
 מהיפי שלו עצמו. וכמה שהוא
 יפה היפי כשהוא גולה כי
 כל מהגר הוא גולה.
 והוא בז לזמן, היפי
 כי מהו הזמן אם לא צורה
 ריקה של יפי שיאסף באנשים,
 בדרכים, בתחנות רכבת, בגמלי תעופה,
 בבחינות בגרות, בתור לרופא
 שהוא תמיד רופא של יפי שזפגם אנושות.

על פי שיר זה, בני האדם מבקשים את היופי, אך היופי חומק מהם.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

26. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

אֲמֵנוֹת / אמיר אור

זֶה הָיָה הַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁל הַבְּרִיאָה -
מְשִׁיחוֹת מְכֻחָלוּ בּוֹעֵרוֹת גְּמֻשְׁכוֹ
לְרֹחַב הָאֶפְרָכ־כַּחֲלָחֵל שֶׁל הַשָּׁמַיִם.
נִפְשׁוֹתֵינוּ יִצְאוּ אֶל הָאֵשׁ כְּמוֹ חֲרָקִים יְפֵה־פִיִּים
אֲבָל הַמָּטוֹס - רַק הֶלְאָה, מוֹתֵחַ קוֹו
וְאֲדִישׁ לְקַטְקוֹלִיסְמָה הַשְּׁמִימִית
חֶלֶף הַרְחָק מְעֵלִיָּה.

עִם שַׁחַר מִתַּחַת אֶהֱלִי עֲנָנִים
טֹבֵל אֲמֵן הַיֵּשׁ אֶת מְכֻחָלוֹ בְּאוֹר קְלוֹשׁ
וְסִתּוֹ שֶׁלּוֹ צִיר בְּשִׁקֵּט לְתוֹךְ צְמֻרוֹת עֲצֵי הַדְּלָב
מִתְאַיִם לָהֶם אֶט־אֶט כְּתָמִים שֶׁל גֶּגֶג
בֵּין מְפֹלֵי קִיסוֹס.
הָאוֹר הָיָה נִקְי מִמְּחֻשְׁבוֹת,
הַמְּרֻאוֹת - חֲסֵרֵי שֵׁם, גְּדוּשֵׁי חִלּוּמוֹת.
הָעוֹלָם
בֵּין כְּתָמֵי עוֹלְמוֹת נוֹדְדִים
עֵלָה לְאֵטוֹ, פֶּה וְשֵׁם, בְּעֵינַי.

בשיר זה מעשה היצירה מדומה למעשה הבריאה.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

27. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

בְּכֵל זֹאת אֲנִי עוֹלָה / מאיה אנג'לו

אַתֶּם יְכוּלִים לְשַׁכְּתֵב אֶת הַהִיסְטוֹרְיָה שְׁלִי
עִם הַשְּׁקָרִים הַמְעוֹתִים הָאֵלֶּה,
אַתֶּם יְכוּלִים לְרַמֵּס אוֹתִי בְּלִכְלוּף הָזֶה
אֶךְ אֲנִי כְּאֶבֶק, בְּכֵל זֹאת אֶעֱלֶה.

הֲאִם הַחֲצֵפָה שְׁלִי מְרַגֶּזָה אֶתְכֶם?
לְמָה אַתֶּם נִתְקַפִּים דְּכֹאוֹן?
שְׁאֲנִי מִתְהַלֵּכֶת כְּאֵלוּ בְּאֵרוֹת נֶפֶט
נִשְׁאָבִים אֶצְלִי בְּסֻלּוֹן.

בְּדִיוֹק פִּירְחִים וְכִשְׁמֹשׁוֹת,
וְכִמוּ הַנְּדָאוֹת שֶׁל גְּאוֹת וְשִׁפְלִי,
בְּדִיוֹק כְּמוֹ תַקְוֹת לְגִבָּה נִשְׁאוֹת,
אֲנִי בְּכֵל זֹאת אֶעֱלֶה.

הֲאִם רְצִיתֶם לְרֹאוֹת אוֹתִי נִשְׁבֶּרֶת?
בְּרֹאשׁ מְרֻפֵּן וְעֵינַיִם מְשֻׁפְּלוֹת
כְּתַפִּים נוֹפְלוֹת מְטָה כְּמוֹ דְמָעוֹת,
חֲלוּשָׁה מִבְּכִיּוֹתִי הָאֲמֻלְלוֹת?

הֲאִם הִיְהִירוֹת שְׁלִי מֵעֲלִיבָה אֶתְכֶם?
אֵל תִּקְחוּ אֶת זֶה כֹּל כֶּךָ רְצִינִי
שְׁאֲנִי צוֹחֶקֶת כְּאֵלוּ כּוֹרִים
זֶהָב בְּחֶצֶר שְׁלִי.

אַתֶּם יְכוּלִים לִירוֹת בִּי בְּמַלִּים שְׁלֹכֶם,
אַתֶּם יְכוּלִים לְחַסֵּל אוֹתִי בְּעֵינַיִם שְׁלֹכֶם,
אַתֶּם יְכוּלִים לְהַרְג אוֹתִי בְּשִׁנְאָה שְׁלֹכֶם,
אֶךְ אֲנִי כְּאוֹר, בְּכֵל זֹאת אֶעֱלֶה.

הֲאִם הַחוֹשְׁנִיּוֹת שְׁלִי אֶתְכֶם מְעַצְבֶּנֶת?
הֲאִם זֶה גּוֹרֵם לְהִתְרַגְּשׁוֹת
שְׁאֲנִי רוֹקֶדֶת כְּאֵלוּ יְהִלּוּמִים יֵשׁ לִי
בְּמִקּוֹם בוֹ הֵיכָלִים נִפְגָּשׁוֹת?

מִתּוֹךְ הַבְּקָתוֹת שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה הָעֲלוּבָה
אֲנִי עוֹלָה
מִתּוֹךְ עֵבֶר הַמְּשֻׁרָשׁ בְּדִאָבָה
אֲנִי עוֹלָה
אֲנִי אוֹקֵינּוֹס שְׁחֹר, שׁוֹצֵף וְרִחֵב,
נוֹבֵעֵת וּמִתְגַּבֵּעֵת אֲנִי מִפְּלִיגָה בְּגֻלְיוֹ.

אֲנִי מְשֹׁאֵרָה מְאַחֹר לִילּוֹת שֶׁל פֶּחַד וְטֵרוֹר
אֲנִי עוֹלָה
אֵל שְׁחֹר שֶׁהוּא נִפְלָא וְרַב אוֹר
אֲנִי עוֹלָה

נוֹשֵׂאת מִתְנוֹת שְׁנִתְנוּ לִי הָאֲבוֹת,
אֲנִי הַחֲלוּם שֶׁל הָעֶבֶד וְהַתְּקוּוֹת.
אֲנִי עוֹלָה
אֲנִי עוֹלָה
אֲנִי עוֹלָה.

בשיר זה הדוברת מתריסה נגד החברה הסובבת אותה.
הסבירו והדגימו קביעה זו.

28. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

שוב אברך את השמש לשלום / פרוע' פרוחזאד

שוב אברך את השמש לשלום
את הפלג שזרם בי
את העננים שהיו מחשבותי הארכות
את צמיחתן המכאיבה של צפצפות הגן שיחד עמי
עברו את העונות היבשות
את להקות העורבים
שהביאו לי במתנה
ניחוח שדות ליליים
את אמי שחיתה במראה
והיתה דמות זקנת
ואת האדמה שתאזת החזרה שלי טמנה בבטנה הבוערת
זרעים ירקים - שוב אברך לשלום

אני באה, אני באה, אני באה
עם שערי: המשוך הריחות התת־קרקעיים
עם עיני: חויות עלטה דחוסות
עם השיחים שקטפתי מהחרש שמעבר לקיר
אני באה, אני באה, אני באה
והספ מתמלא אהבה
ואני על הסף, את האוהבים
וילדה שעודנה שם,
נצבת על הסף המלא אהבה, אברך לשלום

הסבירו את התרומה של תיאורי הטבע בשיר לבניית משמעותו. הדגימו את דבריכם.

שיר שלא נלמד

29. קראו את השיר, וענו על השאלה שאחריו.

בית / צור גואטה*

בית 1
אני רואה בית הפושט רהיטיו מעליו,
מנער קירותיו בפראות.
משליך את המטה, זורק חלון
מתערטל מכל מדפי הספרים
שהעלו אבק עליו.
מרוקן את עצמו מכל חלקיו.

בית 2 – ועדין –
לא יפוט הבית את כל זכרונותיו.
את כל שהיו בו וצחקו, ועשנו, וישנו, וכבו,
וחלו, וחלמו, ואהבו ונעלמו והחלפו באחרים
שגם הם היו בו
ובשלו, וארחו, ועשו אהבה
ועוד אהבה עד שהתעיפו והלכו.

בית 3
לא יפוט הבית את כל זכרונותיו.

בית 4
כעת קראו את השיר מההתחלה
והחליפו את המלה בית במלה אדם.

על פי שיר זה, יש זהות בין בית ובין האדם.

הסבירו והדגימו קביעה זו.

* משורר ישראלי. השיר לקוח מספרו "נפש מרגינה" (2023), הוצאת קתרזיס, עמ' 180.

פרק שני – דרמה

אם בחרתם בפרק זה, ענו על אחת מן השאלות 30–35 (34 נקודות).

טרגדיות של סופוקלס: "אנטיגונה", "אדיפוס המלך"

טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"

30. גיבור הטרגדיה מביא אסון על עצמו ועל סביבתו לא בשל אישיות שלילית במהותה, אלא בשל שיפוט מוטעה, ליקוי מוסרי או חולשה באופיו. הסבירו והדגו קביעה זו על שני חלקיה, על פי הטרגדיה שלמדתם.

טרגדיות של סופוקלס

"אנטיגונה"

31. לפניכם דברים שהמקהלה בטרגדיה "אנטיגונה" אומרת בנוגע לאדם באשר הוא. קראו אותם, וענו על שני הסעיפים א–ב שאחריהם.

אם הוא מְכַבֵּד אֶת חֻקֵי הָאָרֶץ
וְנִשְׁבַּע בְּאֱלִים לְשֹׁמֵר עַל הַצֶּדֶק -
הוא זֹכֶה לְמָקוֹם נְעִלָה בְּפִדְיָה;
אך אם בְּעִזּוֹת מְצַחֵהוּ
הוא מְתָרֵעַ עִם הָרֵע -
לא יִכְיָרוּ מְקוֹמוֹ בְּתוֹכָנוּ.
(תרגם מיוונית: שמעון בוזגלו)

א. כיצד דברים אלה באים לידי ביטוי בעלילת הטרגדיה? הסבירו והדגו את דבריכם. (20 נקודות)

ב. על פי קטע זה, מהו התפקיד של המקהלה במחזה?

ציינו והדגו תפקיד נוסף של המקהלה במחזה. (14 נקודות)

"אדיפוס המלך"

32. לפניכם דברי המקהלה בסיום הטרגדיה "אדיפוס המלך".
קראו אותם, וענו על שני הסעיפים א-ב שאחריהם.

אַחִי, בְּנֵי תַבִּי, הִנֵּה אֲדִיפּוֹס, רְאוּ,
זֶה שֶׁפָּתַר אֶת הַחִידָה הַנּוֹדָעָה, אֲדָם חָזַק,
נֶעֱרַץ עַל אֲזַרְחֵי הָעִיר וּמַעוֹרֵר קְנָאָה.
לְאִיזָה גַל שֶׁל אֶסּוֹנוֹת הִגִּיעַ!
מוֹסֵר הַשֶּׁכֶל, אֵין לְכַנּוֹת אֲדָם
בְּתֹאֵר מְאֹשֵׁר, כָּל עוֹד הוּא חֵי. יֵשׁ לְהִמָּתִין
עַד שֶׁיִּחַצֶּה אֶת גְּבוּל חַיּוֹ, בְּלֵי סֶבֶל.

(תרגם מיוונית: אהרן שבתאי)

- א. דברים אלה מתארים את קורותיו של אדיפוס המלך בטרגדיה. הסבירו והדגומו קביעה זו. (20 נקודות)
- ב. על פי קטע זה, מהו התפקיד של המקהלה במחזה?
צינו והדגומו תפקיד נוסף של המקהלה במחזה. (14 נקודות)

טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאנו ויוליה"

33. מהו הסיבוך בעלילת הטרגדיה של שקספיר שלמדתם, ומהו הסיבוך בנפש הדמות המרכזית בטרגדיה זו?
האם סיבוכים אלה נפתרים? הסבירו והדגומו את דבריכם.

מחזה מודרני (מן המאה ה-19 או מן המאה ה-20)

34. דמות ה"אנטי גיבור" אינה מתאפיינת באידיאליזם, אומץ או מוסר נשגב (תכונות המאפיינות את דמות ה"גיבור").
פעמים רבות היא פסיבית, אין לה שליטה לא על מהלך חייהם של הסובבים אותה ולא על מהלך חייה עצמה,
והיא מגלמת דווקא את החולשות האנושיות.
על פי דברים אלה, האם הדמות המרכזית במחזה המודרני שלמדתם היא "אנטי גיבור"?
הסבירו והדגומו את דבריכם.

35. סיום "סגור" פותר את כל השאלות והתסבוכות שהוצגו במהלך המחזה, ואילו סיום "פתוח" אינו פותר אותן.
האם למחזה המודרני שלמדתם יש סיום "סגור" או סיום "פתוח"? האם הסיום הזה הפתיע אתכם או שהוא היה צפוי?
הסבירו והדגומו את דבריכם.
איזה רושם הותיר בכם סיום זה? נמקו את דבריכם.

פרק שלישי – רומאן ונובלה

אם בחרתם בפרק זה, ענו על אחת מן השאלות 36–38 (34 נקודות).

שימו לב: על שאלות 36–37 אפשר לענות גם על פי הרומאן "1984" מאת ג'ורג' אורוול.

36. "בוקטוק" (BookTok) הוא תופעה עולמית שצברה תאוצה בשנה האחרונה, ובה יוצרי תוכן ממליצים במרשתת (אינטרנט) על ספרים שקראו.

כתבו המלצה על הרומאן או על הנובלה שלמדתם שיכולה לעודד גולשים ברשתות החברתיות לקרוא יצירה זו. בססו את המלצתכם על פרטים כמו אירועים ודמויות בעלילה, מבנה היצירה ונושאים מרכזיים בה.

37. כיצד התחיל הקשר בין שתי דמויות מרכזיות ברומאן או בנובלה שלמדתם? הסבירו והדגימו כיצד השפיע הקשר בין הדמויות האלה על חייה ועל גורלה של כל אחת מהן.

38. 1984 / ג'ורג' אורוול

העולם המתואר ברומאן "1984" מעורר בקוראים בהלה ורתיעה.

הסבירו והדגימו קביעה זו. בתשובתכם התייחסו להתרחשויות בעלילה ובחיי הנפש של הגיבורים.

בהצלחה!